

Enheten för kulturmiljö och
bostadsstöd
Patrick Björklund

Bostadsrättsföreningen Hospitalet
c/o Mindhouse AB
Tällbergsvägen 20
793 70 Tällberg

Byggnadsminnesförklaring av Danvikens hospital, fastigheten Sicklaön 37:2, Nacka kommun

Beslut

Länsstyrelsen i Stockholms län förklarar med stöd av 3 kap. 1 § kulturmiljölagen (1988:950), KML, Danvikens hospital på fastigheten Sicklaön 37:2 för byggnadsminne samt fastställer nedan angivna skyddsbestämmelser.

Skyddsbestämmelser

För byggnadsminnet gäller följande skyddsbestämmelser:

1. Byggnaden får inte rivas, flyttas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.
2. I byggnadens inre får inte göras ingrepp i eller ändring av stomme, trapphus och skorstensstockar.
3. I före detta kyrksalen får inte sådana åtgärder vidtas som kan förändra den öppna rumskaraktären. Ursprunglig fast inredning ska bevaras.
4. Det område som markerats på bifogad karta får inte ytterligare bebyggas på ett sådant vis att byggnadsminnets utseende och karaktär förvanskas.
5. Byggnaden och nämnda område ska underhållas så att de inte förfaller. Vård och underhållsarbeten ska utföras på ett sådant sätt och med sådana material att byggnadsminnets kulturhistoriska värden inte minskar.

Beskrivning av ärendet

Hospitalets kulturhistoriska värde är oomtvistat och väldokumenterat. Länsstyrelsen beslutade den 16 december 1994 att belägga hospitalet med förordnande om anmälningsplikt enligt 3 kap 6 § KML (dnr 221-1994-41914). Staten har genom Länsstyrelsen lämnat i sammanhanget stora ekonomiska bidrag till restaurering av byggnaden för att de kulturhistoriska värdena ska bevaras för framtiden. Dess exteriör och grundläggning är i dagsläget i gott skick.

Fråga om byggnadsminnesförklaring väcktes av Länsstyrelsen den 22 februari 2013 och anmälan till fastighetsregistret skedde den 25 februari 2013.

BESLUTDatum
2016-02-16Beteckning
4321-5671-2013

Den 18 februari 2015 remitterade Länsstyrelsen ett förslag med skyddsbestämmelser för byggnadsminnet till Brf Hospitalet (ägare till fastigheten Sicklaön 37:2), Nacka kommun och till NCC AB (ägare av Sicklaön 37:4). Remissen omfattade såväl Sicklaön 37:2 som parkmark på del av Sicklaön 37:4. Detta var ett större område än vad som omfattades av den formellt väckta frågan om byggnadsminnesförklaring, vilken enbart omfattade fastigheten Sicklaön 37:2. Anledningen var att Länsstyrelsen i sin beredning av ärendet funnit det motiverat att inkludera parkområdet i det föreslagna byggnadsminnet (se nedan).

BRF Hospitalet anförde i sitt remissvar bl. a. att skyddsbestämmelse nr 1 bör utformas mer i enlighet med Plan- och bygglagen och skyddsbestämmelser i detaljplan.

Även Nacka kommuns miljö- och stadsbyggnadsnämnd, nedan kallad nämnden, och NCC AB har yttrat sig. Förutom att nämnden anser att skydd i detaljplan är tillräckligt rörde deras yttranden i allt väsentligt parkmarken på fastigheten Sicklaön 37:4. NCC AB har motsatt sig att parkytan inkluderas i byggnadsminnet. Parkmarken på del av Sicklaön 37:4 utgår och omfattas inte av detta beslut.

Kulturhistorisk beskrivning**Danvikens hospitalsverksamhet**

Under medeltid organiserades sjukvården bland annat i sk helgeandshus, en kombination av sjukhus och ålderdomshem. Stockholms Helgeandshus på Helgeandsholmen omnämns första gången år 1301 men uppfördes strax innan. År 1531 lät Gustav Vasa flytta bl. a. denna vårdverksamhet till det sedan reformationen stängda Gråbrödraklostrets lokaler på Riddarholmen. År 1551 beordrade kungen igen att det så kallade Hospitalet skulle flytta, denna gång ut från staden. Kungen skriver från slottet i Västerås:

”Det kommer en mäktig ond stank i hela staden av den där spetalen på Gråmunkeholmen, och det vatten, som löper där omkring och som de sjuka vaska sig och sina befläckade kläder i, dras av strömmen omkring slottet och hela staden. Därför vilja vi äntligen med det första ha samma spetal till Danviken, och för den skull ha vi nu låtit försträcka förmyndarna i spetalen 400 mark örtugar till att börja bygget med. Och är vår vilja att dessa förmyndare förmanas att nu i vinter skaffa sig timmer och annan nödtorft och strax på föråret med all flit gripa sig bygget an.”

Verksamheten drevs i stiftelseform och för att säkra den beslöt kungen 1557 att till hospitalet överlämna flera kronohemman runt Danviken samt Danviks kvarn. Kvarnen var mycket lönsam och en god inkomstkälla. Dessutom finansierade man verksamhet med donationer och tullavgifter, bland annat så kallat Tolagsmedel från 1500-talet och senare Danvikspenningen från 1858 och framåt. Båda var ett sorts sjöhandelsskatt tillfallandes Hospitalet.

BESLUT

Datum
2016-02-16Beteckning
4321-5671-2013

Det dröjde troligen till 1558 innan flytten till Danviken skedde. Då hade en liten träkyrka samt två närbelägna hus med sjuksalar uppförts. För självhushållningsdriften fanns här också ett myller av bodar och hus. Hospitalet utgjorde från början egen församling. Sjukhuset var främst avsett för drabbade av spetälska (lepra), en sjukdom som aldrig kom att bli utbredd i landet, Hospitalet kom därför att bebos även av äldre, fattiga, krigsinvalider, föräldralösa barn, folk som drabbats av könssjukdomar och psykiskt sjuka. 1568 fanns omkring 100 intagna, så kallade hjon, på Hospitalet. Dessutom bestod personalen av 50 personer.

Vid 1700-talets början revs många av hospitalsbyggnaderna och ersattes med nya byggnader. Åren 1718–1725 byggdes den enda ännu bevarade sjukhusbyggnaden på området, ritad av arkitekten Göran Josuæ Adelcrantz. Det är denna byggnad som är föremål för byggnadsminnesförklaring i detta ärende.

Drottning Ulrika Eleonora bidrog till finansieringen av bygget. Näst barnhuset i Stockholm var det den största institutionsbyggnad som ditintills uppförts i landet. Byggnaden kom från start att inrymma en centralt placerad kyrka. Tanken var att de sjuka skulle kunna ligga i sina sängar och därifrån höra predikningarna och på det sättet bli friska. Byggnadens arkitektur är ett uttryck för denna konceptuella idé. År 1727 inkorporerades de boende på Sicklaö i församlingen.

Från 1740-talet fick hospitalet ta emot fler psykiskt sjuka personer. Dessa fick bo i en träbyggnad kallad Därhuset i backen upp mot Fåfången. Danvikens hospitalsverksamhet expanderade.

År 1785 erhöll hospitalet en gåva på 5 000 riksdaler som Gustav III skänkte ”*till uslingars räddning och hjälp*”. För medlen förvärvades den före detta saltsjude-ribyggnaden vid Henriksborg strax öster om hospitalsområdet. Byggnaden fick namnet Danviks dårhus och kom att inhysa 160 sjuka på 80 platser. Läkaren Anders Johan Hagströmer skrev år 1788 om förhållandena i Därhuset: "*den myckna trängsel, som varit i det gamla dårhuset, och de usliga rummen hava gjort, att skabbsmittan som oftast gått varvet om, då den genom någon nykommen eller eljest inkommit.*" Samma år flyttades de boende från Därhuset vid Fåfången till det nya Danviks dårhus vid Henriksborg.

I mitten av 1800-talet kom bland andra Magnus Huss och Carl Ulrik Sondén (överläkare på Danviken) med kritik över hur verksamheten sköttes. Huss skrev om dårhuset:

"Danviks dårhus är måhända den ändamålsvidrigaste af alla hufvudstadens barmhertighetsinrättningar; denna inrättning kan kallas en fläck på hufvudstadens kommunalväsen; ja, man kan våga säga, att det är en nesa för menskligheten, att en anstalt för olyckliga medmänniskors vård får finnas sådan som denna är."

BESLUTDatum
2016-02-16Beteckning
4321-5671-2013

Efter kritiken började staten år 1855 uppförandet av sinnessjukhuset Konradsberg på Kungsholmen. Dit överfördes 101 personer från Danviken 1861. Från det året användes Danviken endast till vård av fattiga äldre.

Vid slutet av 1800-talet var anläggningen vid Danviken i dåligt skick. Huvudbyggnaden var nu 175 år gammal och sliten. Stanken från Hammarby sjö var påtaglig eftersom fabriker och slakterier i närheten slängde avfall rakt ner i vattnet. Det rann sedermera genom kvarnkanalen under huvudbyggnaden och orsakade hygienproblem.

Vid sekelskiftet planerade Stockholms stad för att bygga en kanal från Mälaren till Saltsjön, förbi Danviken. Den 18 december 1900 skrevs avtalet med Stockholms stad under, med tillträde 1910. Marken skulle schaktas upp till kanalanläggning, verksamheten flyttas och anläggningen rivas. Pengar till en ersättningsbyggnad skulle komma att frigöras. På en tomt på Finnbodaberget på hospitalets egen mark uppfördes 1913–1915 en ny monumentalbyggnad kallad Danvikshem, ritad av arkitekten Aron Johansson.

Patienterna flyttades till Danvikshem 1915 och verksamheten vid Danviken lades ned. I samband med kanalbygget 1917–1929 revs sjukhusbyggnaderna, med undantag av huvudbyggnaden samt Danviks dårhus som ligger kvar på Västra Finnbodavägen. En stor del av det ursprungliga hospitalsområdet täcks nu av vatten. Huvudbyggnadens kyrksal tömdes på sin inredning mellan 1915-46. Byggnaden användes därefter bland annat som museiförråd och verkstadslokal, innan den övergavs i mitten på 1990-talet. Under början av 2000-talet bedrevs krogverksamhet i delar av byggnaden och i en del var en visningslägenhet inredd.

Byggnaden Danvikens hospital

Byggnadsminnet består av den f d huvudbyggnaden för Danvikens hospital. Den är uppförd till två våningars höjd i tegelmurverk med en sockel av sandsten. Byggnaden är långsträckt med ett tvärskepp i mittaxeln vilket ger en korsformad byggnadsvolym. Byggnaden kröns av ett säteritak, täckt av plåt. På nocken finns två skorstenar och i nedre takfallet sitter 12 takkupor. Fasaderna är slätputsade och har entréer med skulpturalt utformade portaler i sandsten på alla fyra gavlar. Tvärskeppets portaler är uppförda i för tiden typiskt djupverkande teatermotiv.

Fönsteröppningarna är försedda med småspröjsade fyrluftfönster i fasadliv. På tvärskeppets gavlar flankeras portalerna av ett par rundbågiga fönsteröppningar i två våningars höjd samt varsitt lägre rundbågigt fönster ovan portalen.

Den tvärställda byggnadsvolymen inrymmer en sal som tidigare inhyst den rikt dekorerade Hospitalskyrkan. Salen löper genom två våningsplan. Under salen har avvattningskanalen från Hammarbysjön och Danvikens kvarn löpt.

På ömse sidor om kyrksalen sträcker två flyglar ut sig i nord-sydlig riktning. Flyglarna inrymmer två salar vardera i olika våningsplan. Dessa förbinds av förstugor med trappor och kammare i flyglarnas gavlar. Bjälklagen är av bilat timmer. Via

BESLUTDatum
2016-02-16Beteckning
4321-5671-2013

trapporna nås även vinden. Takstolskonstruktionen är byggd av bilat timmer som en sen variant av säteritak där hanbjälken har ett högre läge i takstolen som centralt ger en högre rumshöjd. Takstolskonstruktionerna utgör del av byggnadens stomme.

Interiörerna i bottenvåningen och på plan 1 är kraftigt förändrade. Bjälklag och murstockar finns kvar liksom förstugorna med dess trapphus och kammare som utgör delar av byggnadens stomme.

Motivering till beslutet

Danvikens hospital kan betraktas som Sveriges första monumentala sjukhusbyggnad. Att en av landets främsta arkitekter, tillika Stockholms första stadsarkitekt Göran Josuae Adelcrantz, fick uppdraget att rita en sjukhusbyggnad, visar hur arkitekturen som disciplin vid denna tid vidgades till att bli en samhällsuppgift.

Hospitalsbyggnaden har mycket höga samhällshistoriska- och socialhistoriska värden. Den utgör ett av landets främsta exempel på den offentliga vårdens utveckling och är välbevarad från 1700-talet. Arkitekturhistoriska, arkitektoniska och byggnadshistoriska värden är väldokumenterade och mycket höga. Ovan nämnda Danviks dåhus, som var en del av Hospitalsverksamheten, finns fortfarande kvar men är kraftigt ombyggt och uppfördes ursprungligen för annan verksamhet.

Syftet med byggnadsminnesförklaringar är att de byggnader och miljöer som är av så stort kulturhistoriskt värde att de upplevs som omistliga för vårt gemensamma kulturarv ska bevaras för framtiden. År 2005 tog Länsstyrelsen fram en byggnadsminnesstrategi för att underlätta urvalet av byggnadsminnen. Valet att byggnadsminnesförklara anläggningen sammanfaller med de högt ställda krav som ställs enligt kulturmiljölagen för en byggnadsminnesförklaring samt med byggnadsminnesstrategin.

I rapporten *Danvikens hospital, antikvarisk förundersökning, oktober 2008 (dnr 432-08-54389)*, beställd av NCC AB och utförd av Nyréns arkitektkontor bekräftas via arkivhandlingar (bl. a. kartor och foton) att området sydväst om huvudbyggnaden har lång kontinuitet som parkmark tillhörande sjukhusområdet. Detta kan styrkas åtminstone sedan tidigt 1700-tal. Då NCC AB starkt motsätter sig byggnadsminnesförklaring av parkmarken avskriver Länsstyrelsen den delen från vidare handläggning för stunden och prioriterar den del av ärendet där en formell väckt fråga enligt 3 kap. 4 § KML redan finns. Fastställda skyddsbestämmelser skiljer sig av den anledningen åt i jämförelse med de först remitterade. Förslaget om skyddsbestämmelser för parken har utgått.

Det har framförts synpunkter från nämnden om att gällande detaljplan med skyddsbestämmelse för Hospitalsbyggnaden ger tillräckligt skydd. Länsstyrelsen menar att det är kulturhistoriskt motiverat att skydda anläggningen även enligt bestämmelserna i 3 kap. KML. Byggnadsminnesförklaring ska tillägnas de objekt i riket som är av störst betydelse ur kulturhistorisk synpunkt. Inget i gällande lagstiftning talar emot att ett objekt kan skyddas både genom beslut enligt Plan- och

BESLUTDatum
2016-02-16Beteckning
4321-5671-2013

bygglagen och genom KML. Anläggningens historia är väldokumenterad och det finns flera anledningar till att ett kompletterande statligt juridiskt skydd instiftas parallellt med gällande detaljplaneskydd. Ett skydd enligt 3 kap. KML är ett starkare och långsiktigare skydd än bestämmelser i detaljplan. Skyddsbestämmelserna är dessutom mer detaljerade och omfattande än gällande detaljplaneskydd vilket även det motiverar en byggnadsminnesförklaring.

BRF Hospitalet har haft synpunkter på formuleringen av skyddsbestämmelse nr 1 (se rubriken Beskrivning av ärendet). Man önskar en formulering mer i enlighet med skyddsbestämmelserna i detaljplan, till exempel att ombyggnad inte får ske som sänker det kulturhistoriska värdet. Skyddsbestämmelserna för byggnadsminnen måste formuleras utifrån regelverk och gängse praxis för KML. I ljuset av att byggnaden restaurerats till gott exteriört skick de senaste 15 åren innebär en rivning, flyttning eller yttre förändring i sig en förvanskning av det kulturhistoriska värdet. Länsstyrelsen anser därför inte att det förslag BRF Hospitalet lämnat är utformat på ett sätt som är tydligt och tillräckligt skyddar de kulturhistoriska värdena. BRF Hospitalets anmärkning föranleder av den anledningen ingen ändring. Om särskilda skäl föreligger i framtiden kan dispens från skyddsbestämmelserna sökas och erhållas. Prövning av påverkan av det kulturhistoriska värdet sker vid det aktuella tillfället för ansökan.

Länsstyrelsens bidragsgivning med statliga medel till fastigheten har skett mot bakgrund av en planerad byggnadsminnesförklaring. Det är därför också rimligt att Länsstyrelsen, genom detta beslut, säkrar effekterna av de förhållandevis stora statliga bidrag som investerats som stöd till byggnadens fortlevnad och kulturhistorisk restaurering.

Byggnaden med omgivande mark på fastigheten Sicklaön 37:2 ska mot bakgrund av det ovan anförda således förklaras som byggnadsminne. Skyddsbestämmelser ska föreskrivas till skydd för byggnadens kulturhistoriska värden. Även ett mindre område, tillika nu gällande fastighet, ska skyddas runt byggnaden.

Bestämmelser som beslutet grundas på

En byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller som ingår i ett bebyggelseområde med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde får enligt 3 kap. 1 § KML förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen. Bestämmelserna om byggnadsminnen enligt detta kapitel får också tillämpas på parker, trädgårdar eller andra anläggningar.

När en byggnad förklaras för byggnadsminne, ska länsstyrelsen enligt 3 kap. 2 § KML genom skyddsbestämmelser ange på vilket sätt byggnaden ska vårdas och underhållas samt i vilka avseenden den inte får ändras. Om det behövs får föreskrifterna också innehålla bestämmelser om att ett område kring byggnaden ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.

Enligt 3 kap. 3 § KML ska skyddsbestämmelser så långt möjligt utformas i samförstånd med byggnadens ägare och ägare till kringliggande markområde. Ägaren får inte åläggas mera omfattande skyldigheter än vad som är oundgängligen nöd-

BESLUTDatum
2016-02-16Beteckning
4321-5671-2013

vändigt för att bibehålla byggnadsminnets kulturhistoriska värde. Hänsyn ska tas till byggnadens användning och ägarens skäliga önskemål.

Information

Om det finns särskilda skäl får Länsstyrelsen enligt 3 kap. 14 § KML lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen ska utföras samt den dokumentation som behövs.

Hur man överklagar

Beslutet kan överklagas hos Förvaltningsrätten i Stockholm enligt bilaga.

Detta beslut har fattats av Samhällsbyggnadsdirektör Patrik Åhnberg samt 1:e antikvarie Patrick Björklund, föredragande. I den slutliga handläggningen har också länsassessor Gunilla Nordbeck samt enhetschef Louise Schlyter deltagit.

Patrik Åhnberg

Patrick Björklund

Bilaga

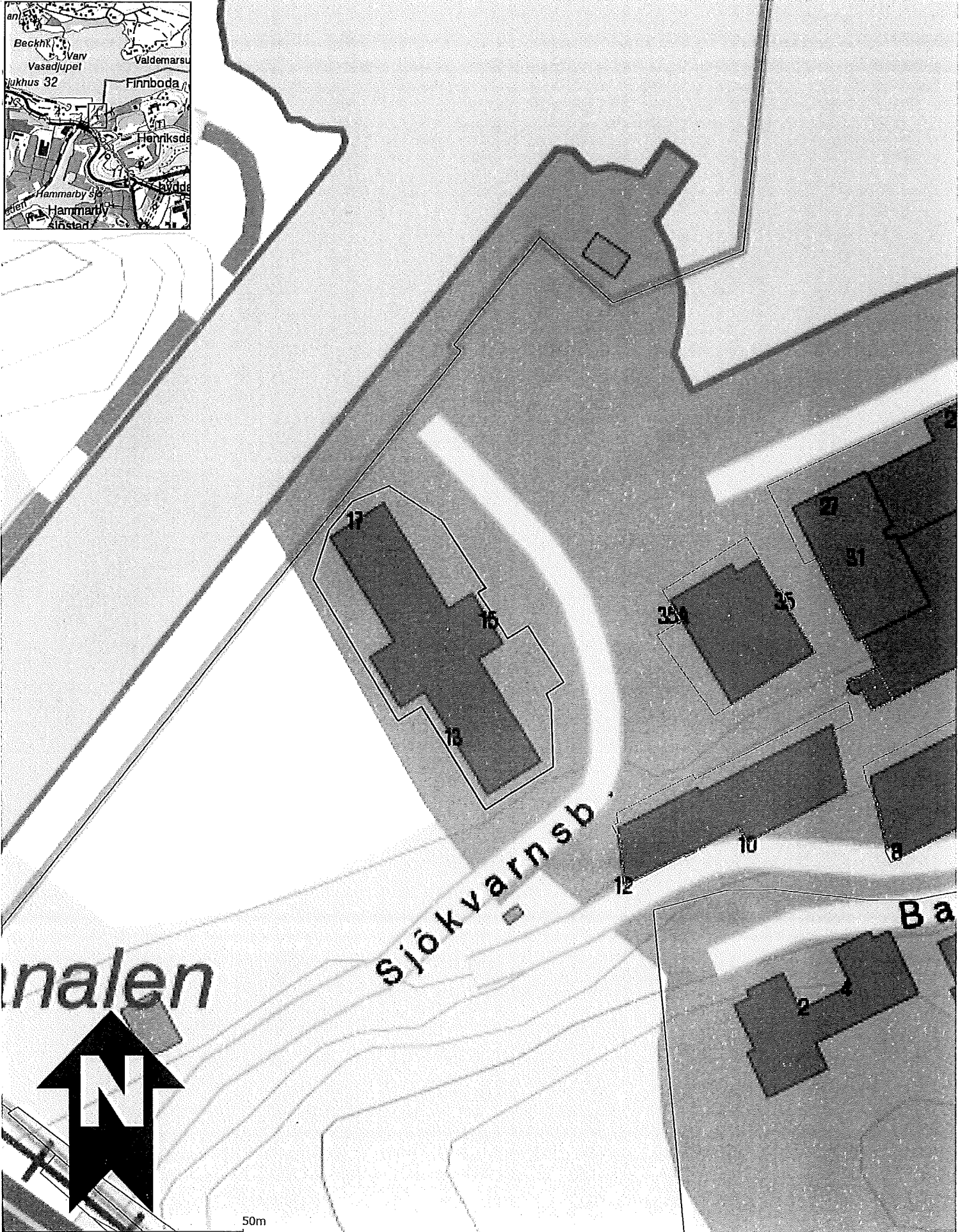
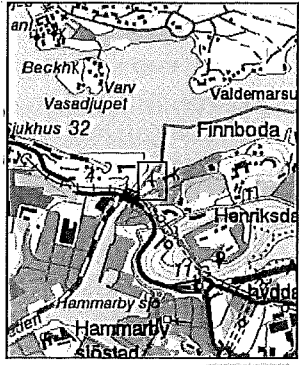
Karta över byggnadsminnet
Besvärshänvisning

Kopia till

Handläggarkiv
Miljö- och stadsbyggnadsnämnden i Nacka kommun
NCC AB
Riksantikvarieämbetet
Stockholms länsmuseum
VicNatur för registrering i FDS

Bilaga till beslut dnr 4321-5671-2013

Byggnadsminnet Danvikens hospital, Nacka kommun. Svart linje utgör gräns för byggnadsminnet.

Hur man överklagar hos Förvaltningsrätten

Var ska beslutet överklagas

Länsstyrelsens beslut kan skriftligen överklagas till **Förvaltningsrätten**.

Hur man utformar sitt överklagande m.m.

I skrivelsen ska du

- tala om vilket beslut du överklagar, t.ex. genom att ange ärendets nummer (diarienumret)
- redogöra för hur du anser att beslutet ska ändras.

Du bör också redogöra för varför du anser att Länsstyrelsens beslut är felaktigt.

Du kan givetvis anlita ombud att sköta överklagandet åt dig.

Behöver du veta mer om hur du ska gå till väga, så ring eller skriv till Länsstyrelsen.

Övriga handlingar

Om du har handlingar eller annat som du anser stöder din ståndpunkt, så bör du skicka med det.

Var inlämnas överklagandet

Din skrivelse ska inlämnas/skickas **till Länsstyrelsen** och inte till Förvaltningsrätten.

Tid för överklagande

Länsstyrelsen måste ha fått din skrivelse **inom tre veckor** från den dag **du fick del av beslutet** *, annars kan ditt överklagande inte tas upp.

Underteckna överklagandet

Din skrivelse ska undertecknas och namnteckningen förtydligas. Uppge också postadress och telefonnummer.

* För en part som företräder det allmänna, t.ex. en kommun, räknas treveckorsfristen istället från den dag då beslutet meddelades.